

LAJMSKA BORELIOZA

Polona Campolunghi-Pegan

1. *Kako pogosta je lajmska borelioza?*

Lajmska borelioza je razširjena predvsem v Severni Ameriki in Evropi. Je najpogostejša bolezen, ki jo prenašajo klopi. Klopov je največ v listnatih gozdovih z bogato podrastjo in na obrobju gozdov. Največje tveganje za okužbo je v toplem delu leta – od pomladi do jeseni. Delež okuženih klopov se na posameznih področjih Slovenije zelo razlikuje, vendar se okužbe pojavljajo po vsej državi. V Sloveniji je tveganje za okužbo z borelijo med največjimi v Evropi. V letu 2005 je bilo prijavljenih približno 3.900 oseb z boreliozo, vendar je dejansko število precej večje, zaradi nedoslednega prijavljanja in dejstva, da ostaja borelioza velikokrat neprepoznana. Najpogosteje obolevajo odrasli med 35. in 65. letom, pri otrocih pa diagnozo največkrat postavimo med 4. in 6. letom.

2. *Kaj povzroča nastanek lajmske borelioze?*

Lajmsko boreliozo povzroča spiralasto zvita bakterija *Borellia burgdorferi*. Glavni vir teh bakterij so divje živali (srnjad), ki živijo v gozdovih in za boreliozo ne zbolijo. Klop se okuži, ko pije kri take živali, in nato bakterije pri naslednjem pitju s slino prenese na drugo žival ali človeka. Poleg človeka za boreliozo lahko zbolijo tudi nekatere domače živali: govedo, konji, psi in mačke.

Čeprav je vbod klopa zelo pogost, pride do okužbe z borelijo le v manjšem številu primerov. Vzroki temu so, da vsi klopi niso okuženi, da pri vbodu okuženega klopa pride do prenosa bakterij na človeka le pri manjšem številu ljudi in da se bolezen razvije pri manj kot polovici tistih oseb, ki se okužijo. Pri ostalih pride po okužbi le do tvorbe protiteles.

3. *Kako se lajmska borelioza kaže?*

Zgodnja lokalizirana faza

Prvi in najznačilnejši znak lajmske borelioze je kožna sprememba, ki se pojavi nekaj dni do nekaj tednov po vbodu klopa in je ne gre zamenjevati z lokalno reakcijo v obliki intenzivno rdeče obarvanega eritema (tj. rdečina) po piku, ki v nekaj dneh izgine. Na mestu vboda se pojavi rdečina, ki se postopoma širi. Najprej je enakomerne barve, nato pa začne v sredini bledeti in razvije se značilni rdečkasti kolobar, ki je navadno večji od 5 cm v premeru. Imenujemo ga erythema migrans. Včasih imajo bolniki na mestu izpuščaja rahlo pekoč občutek ali občutek srbenja. Kolobar lahko v nekaj tednih zraste tudi do 100 cm v premeru. V tej prvi fazi bolezni so lahko prisotni splošni znaki, kot so: utrujenost, slabše počutje in blago zvišana telesna temperatura, navadno pa bolniki nimajo nobenih težav. Kožne spremembe po nekaj tednih ali mesecih spontano izginejo. Nekateri bolniki so s tem ozdravljeni, pri drugih pa bolezen preide v naslednjo fazo.

Zgodnja diseminirana (razširjena) okužba

Borelijske bakterije se, če prve faze bolezni nismo zdravili z antibiotiki, lahko po krvi ali limfi razširijo z mesta vboda na različne telesne organe. Razsoj bolezni se kaže s splošnim slabim počutjem, utrujenostjo in povišano telesno temperaturo. Največkrat pride do prizadetosti kože, živčevja, sklepov, mišic, srca in oči.

- Koža: na različnih mestih na koži se pojavijo številni rdeči kolobarji (erythema migrans).
- Živčevje: simptomi in znaki so odvisni od tega, kateri del živčevja je prizadet. Možen je pojav vnetja možganskih ovojnic (meningitis), vnetja možganov (encefalitis) ali hrbtenjače (mielitis), vnetja živcev (neuritis), okvare živčnih korenin (radikulonevropatije) in mnoge druge oblike prizadetosti živčnega sistema.
- Sklepi: borelioza se lahko kaže tudi z bolečinami in otekljami v sklepih in v obsklepnih tkivih.
- Srce: možen je pojav vnetja srčne mišice (miokarditis) ali osrčnika (perikarditis). Pri nekaterih bolnikih pride do motenj srčnega ritma (atrioventikularni bloki različnih stopenj).
- Mišice: pojavljajo se bolečine v mišicah po vsem telesu.
- Oči: možna so vnetja očesnih struktur.

Pozna okužba

Pozna okužba se razvije v enem letu ali v daljšem času od začetnega obdobja bolezni. Za to tretjo fazo so značilne kronične spremembe različnih organov.

- Koža: kronične kožne spremembe se najpogosteje kažejo pri odraslih na oddaljenih delih okončin – na hrbtišču rok, podlahteh, stopalih, golenih. Na prizadetih mestih koža postane modrikasto rdečkasta, vidna je rahla oteklina. V nadaljnjem razvoju se koža stanjša, skozi jo prosevajo žile, postane ohlapna in nagubana ter dobi značilen sijaj. Opisane spremembe imenujemo acrodermatitis chronica atrophicans.
- Sklepi: kronična prizadetost sklepov (kronični artritis) se kaže predvsem z oteklino in bolečino. Navadno je prizadet samo en velik sklep (največkrat koleno), včasih pa opazamo spremembe na posameznih nesimetričnih velikih sklepih.
- Živčni sistem: ko traja vnetje živčevja več kot 6 mesecev, govorimo o kronični nevroboreliozi. Težko govorimo o tipični sliki, saj se lahko kaže na zelo raznolik način in so lahko prizadeti različni deli živčevja. Posledično se tudi simptomi in znaki pri posameznih bolnikih precej razlikujejo. Bolniki s prizadetim osrednjim živčnim sistemom navajajo motnje koncentracije, spremembe razpoloženja, motnje spanja, spominske motnje, hitro utrudljivost, glavobol ... Okvare perifernih živcev pa se kažejo z mišično slabostjo, mišičnimi krči, nepravilnim zaznavanjem čutilnih dražljajev, naglušnostjo. Pogoste so okvare katerega koli možganskega živca, najpogosteje obraznega. Bolnik v tem primeru ne more nagubati čela ali zapreti oči in ima povešen ustni kot. Prizadetost obraznega živca je največkrat enostranska, redkeje obojestranska, delna ali popolna. Pri težko potekajočih oblikah bolezni se lahko razvije tudi invalidnost zaradi ohromelosti nog ali rok in hujše motnje gibanja zaradi slabše koordinacije.
- Oči: borelioza lahko povzroča trajno prizadetost oči, ki se kaže kot kronično vnetje očesnih struktur ali poškodba vidnega živca.

4. Kako postavimo diagnozo?

Diagnoza borelioza se postavi na podlagi anamnestičnega podatka o piku klopa, klinične slike in laboratorijskih preiskav. Če bolnik ali zdravnik opazi tipično kožno spremembo (erythema migrans), je postavitev diagnoze enostavna. Težava nastane takrat, ko se bolnik vboda klopa ali kožne spremembe ne spominja, prisotni pa so simptomi in znaki, ki bi lahko bili posledica okužbe z borelijo.

V teh primerih izvajamo serološke preiskave, kar pomeni, da v krvi iščemo protitelesa (IgM in IgG) proti bakteriji, ki povzroča boreliozo. Čeprav mnogi bolniki takoj po piku klopa pričakujejo napotitev na serološke preiskave, da bi se prepričali o morebitni okužbi z borelijo, je mogoče protitelesa zaslediti šele po 3-6 tednih oziroma med 1. in 3. mesecem po okužbi. Če protiteles ne najdemo, bolnik pa kaže sumljive klinične znake, test po 2 mesecih ponovimo. Omenjene serološke preiskave niso popolnoma zanesljive in za pravilno interpretacijo rezultatov so poleg teoretičnega znanja potrebne tudi izkušnje.

Najzanesljivejša metoda je dokaz borelijskih bakterij v tkivih ali telesnih tekočinah, vendar je osamitev bakterij zelo težavna in le redko uspešna.

5. Kako poteka zdravljenje?

Borelioza je v zgodnji fazi v veliki večini primerov popolnoma ozdravljiva in ne pušča nobenih posledic. Zdravnik vam bo predpisal ustrezen antibiotik v obliki tablet ali kapsul in vam podal navodila za ustrezno uporabo.

Kasnejše faze ali težje potekajoče oblike bolezni, posebno ob prizadetosti srca ali živčevja, zahtevajo daljše antibiotično zdravljenje z intravenskimi infuzijami. Bolniki s takimi težavami se zdravijo pod vodstvom infektologa. Zdravljenje pozne faze bolezni je pogosto neuspešno in težave vztrajajo kljub ponavljanju zdravljenja.

6. Kako bolezen poteka?

Borelioza poteka v treh obdobjih:

- zgodnja lokalizirana faza (okužba omejena na mesto vboda),
- zgodnja diseminirana faza (okužba se razširi po telesu),
- pozna okužba (razvoj kroničnih posledic okužbe).

Potek bolezni se od posameznika do posameznika razlikuje, nekateri bolniki spontano in brez posledic ozdravijo že po prvi fazi bolezni, pri drugih pride do razsoja okužbe in poznih posledic, ki se lahko pokažejo po več mesecih ali letih kot okvare živčevja, srca, sklepov in kože.

7. Kako poteka spremljanje bolnika z lajmsko boreliozo?

Začetna lokalizirana faza borelioze, razen obravnave pri zdravniku družinske medicine in ustreznega antibiotičnega zdravljenja, ne potrebuje posebnega spremljanja. Če pride do razširitve okužbe, pa zdravljenje in spremljanje bolnika prevzame infektolog. Če je zdravljenje uspešno in bolnik nima težav, nadaljnje kontrole niso potrebne. Če pa težave vztrajajo, so potrebni pogostejši pregledi in dodatno zdravljenje.

8. Kako si lahko pri lajmski boreliози pomagata sami?

Najbolj važen in koristen ukrep, ki ga lahko storite sami, ko opazite na koži značilen kolobar, še posebej, če se vas je pred kratkim pičil klop, je da čim prej obiščete osebnega zdravnika, ki vam bo predpisal ustrezne antibiotike. Še enkrat je potrebno poudariti, da pravočasno in pravilno zdravljen boreliozo v veliki večini primerov ne pušča nobenih posledic.

Bolniki s kroničnimi posledicami lajmske borelioze lahko veliko informacij in koristnih nasvetov pridobijo tudi na Društvu bolnikov z boreliozo, ki ima svoj sedež v Celju. Naslov spletne strani omenjenega društva je: www.borelioza.si

9. Kako lajmska boreliosa vpliva na vaše življenje?

Če je bolezen pozdravljena v zgodnji fazi in ne preide v pozno obdobje, boreliosa načeloma ne pušča nobenih posledic na zdravje in življenje posameznika. V primeru razsoja boleznin in dolgotrajne prizadetosti različnih organov pa imajo lahko bolniki zaradi borelioze najrazličnejše težave. Od njihove intenzivnosti je odvisno, v kolikšni meri vplivajo na njihovo življenje in delo. Glavne težave, ki slabšajo kakovost življenja bolnikov z boreliozo, so težave s sklepi in prizadetost živčnega sistema. Omenjeni simptomi zahtevajo ponavljanje zdravljenja, ki pa v trdovratnih primerih ne prinese zelenega učinka. Pri težje potekajočih oblikah boleznin lahko boreliosa povzroči tudi hujšo invalidnost in trajno nesposobnost za delo.

10. Ali in kako lahko nastanek lajmske borelioze preprečite?

V ZDA obstaja registrirano cepivo proti lajmski boreliози, ki pa za naše razmere ni primerno. V Evropi namreč boreliozo prenaša več borelijskih vrst in učinkovitega cepiva še ne poznamo. Za preprečevanje lajmske borelioze so pomembni splošni ukrepi.

- V naravo odhajajte čim bolj pokriti: dolgi rokavi, dolge hlače, hlačnice v obuvalu, klobuk.
- Oblecite se v svetla oblačila, na katerih so klopi bolj opazni.
- Uporabljajte repelente, sredstva, ki odganjajo mrčes. Pri daljšem zadrževanju v gozdu jih morate nanesti večkrat, saj delujejo le krajši čas.
- Takoj po prihodu iz gozda se dobro preglejte in preoblecite.
- Oblačila, ki ste jih imeli oblečena v gozdu, otresite.
- Prisesane klope čimprej v celoti odstranite. Daljši čas, kot je klop prisen, večja je verjetnost, da se bo okužba prenesla.
- Po odstranitvi klopa mesto vboda po možnosti razkužite.